

סימן כה - חיבור פלטה בשבת על ידי גוי

שאלה

בליל שבת התברר לי, שבטעות שכחנו לחבר את הפלטה לחשמל. האם אפשר לומר לגוי לחבר את הפלטה באיזושהי צורה?

תשובה

במידה ואין שכן קרוב, שניתן לחמם את האוכל אצלו, ניתן לומר לגוי לחבר את הפלטה לשעון שבת, כך שתידלק לאחר זמן. ואת שעון השבת לחבר לחשמל. במקרה זה, עדיף לומר לגוי לחבר קודם את הפלטה לשעון השבת, ורק לאחר מכן, לחבר את שעון השבת לחשמל.

נימוקים

נקודת המוצא של התשובה היא שאמירה לגוי מותרת באיסור דרבנן במקום מצווה או צורך גדול¹. לעניין זה, חימום האוכל לשבת נחשב צרכי מצווה (ראה רמ"א שכה, י; שש"כ ל, טז; פסקי תשובות שז אות י הע' 81). לכן, יש לברר מהם האיסורים הכרוכים בחיבור הפלטה לחשמל.

א. חיבור הפלטה לחשמל – סגירת מעגל חשמלי בשבת

עצם חיבור הפלטה לחשמל הוא איסור, כמו כל הפעלת מעגל חשמלי. לא נאריך כאן בהשתלשלות הדיון, אם סגירת מעגל חשמלי אסורה מהתורה או מדרבנן. לענ"ד עיקר כדעתו של הגרש"ז (מנחת שלמה תניינא, כה) שסגירת מעגל חשמלי אינה אסורה מן התורה. עוד נציין, שכאשר מדובר בחיבור של תקע לשקע באופן קבוע, כלומר, במכשיר שהדרך היא שהתקע מחובר שם בקביעות, יש מקום לומר שחיבור המכשיר אל הקיר הוא מלאכת בונה (ראו למשל שמירת שבת כהלכתה פרק י הלכה יד, ליד הערה לט, וראו דיונונו בסימן הבא, סימן כה). אולם, כאשר מדובר בתקע שרגילים לחברו ולנתקו, הרי זה כמו כל שינוי מצבו של מפסק חשמלי, שכאמור, העיקר הוא שמדובר באיסור דרבנן בלבד.

ב. חימום הפלטה

הבעיה המרכזית היא החימום של הפלטה. שכן, חימום זה נעשה על ידי סלילי מתכת, וממילא יש לומר שהוא אסור מן התורה, כתולדת מבשל או מבעיר, וכפי שכתבו הפוסקים לגבי נורות להט, שהדלקתן בשבת היא איסור תורה. על כן, אסור לומר לגוי לחבר פלטה ישירות לחשמל, כיוון שמדובר באמירה לגוי באיסור דאורייתא.

---

¹ להרחבה בעניין, ראו בתשובה הבאה, סימן כו.

ג. הפעלת מכשיר חשמלי על ידי שעון שבת – האם נחשב כגרמא

יש לדון, אם מותר לומר לגוי לחבר פלטה לשעון שבת שידלק לאחר זמן, כשהשאלה היא, אם זה נחשב גרמא או לא.

המשנה במסכת שבת (קכ. אומרת):

ועושינן מחיצה בכל הכלים, בין מלאין בין ריקנים, בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור, והן מתבקעין ומכביין את הדליקה.

כלומר, לדעת חכמים, מותר לשים כלי חרס מלאים מים סמוך לדליקה, כך שהם יתבקעו מחמת החום, והמים יכבו את הדליקה. ובגרמא (שם):

ורמי דרבנן אדרבנן, ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי. דתניא, הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה, כורך עליה גמי ויורד וטובל. רבי יוסי אומר, לעולם יורד וטובל כדרכו, ובלבד שלא ישפוף.

שאני התם, דאמר קרא "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם". עשייה הוא דאסור, גרמא שרי.

אי הכי, הכא נמי כתיב "לא תעשה כל מלאכה", עשייה הוא דאסור, גרמא שרי?

מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה אתי לכבויה.

הרי שלכולי עלמא אין איסור תורה של כיבוי דליקה בגרמא, משום שלומדים "מעשה הוא דאסור – גרמא שרי", ורק רבי יוסי מחמיר, מסיבה צדדית.

הראשונים נחלקו, אם ההיתר של גרמא הוא לכתחילה, או שרק כאן, במקום הפסד, התיירו. המרדכי (שבת פרק טז רמז שצט) כתב שגרם כיבוי מותר רק במקום הפסד. לעומת זאת, מדברי הרא"ש (ביצה ב, יז) מדייקים האחרונים (ראה למשל בקרבן נתנאל שם אות ט) שהוא סובר שגרם כיבוי מותר לכתחילה.

כפועל, הרמ"א (אורח חיים שלד, כב) פסק שגרם כיבוי מותר רק במקום הפסד, וכך נוהגים, שאין מתירים גרמא סתם כ².

אלא שעל ההיתר המופיע במסכת שבת, יש להקשות מסוגיית הגמרא בבבא קמא (ס.):

תנו רבנן ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלבויו כדי ללבותה, חייב. ואם לאו, פטור.

אמאי? ליהוי כזורה ורוח מסייעתו! ...

---

² לסקירת הדעות, ראה ביביע אומר (חלק ט, אורח חיים סימן צט אות א ועוד). יש לציין, שכשמדובר באיסור דרבנן, יש המקילים שגרמא מותר לכתחילה (למשל, מנחת שלמה חלק א סימן י). ואף שגרם כיבוי הוא גרם של מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי לא מדובר במי שמכבה כי הוא צריך את הפחמים, מלאכה שאינה צריכה לגופה קרוב יותר לדאורייתא.

רב אשי אמר, כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו, הני מילי לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה. אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור.

מדברי רב אשי נראה, שלמרות שבדיני נזיקין גמרא פטור, בשבת הוא חייב, משום שמלאכת מחשבת אסרה תורה. ויש לשאול, כיצד מתיישב תירוצו של רב אשי, עם הסוגיא בשבת לגבי כיבוי?

הרא"ש (בבא קמא שם סימן יא) כותב, שתירוץ הגמרא הוא שרק לגבי מלאכת זורה אומרים שהמלאכה נאסרה אף שיש בה גרמא, "כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח". אבל במלאכות אחרות, גם בשבת יש היתר של גרמא.

בפשטות, היסוד שאומר הרא"ש, הוא הבסיס לשיטת המגן אברהם (רנב, סק"כ) שכתב, שאם אדם טוחן בשבת ברחיים המופעלות ע"י מים, אין בזה חיוב. בפשטות, נימוקו הוא, שזה כעין גרמא. וצריך לומר, שהוא הבין שרק במלאכת זורה אסור מהתורה כשרוח מסייעתו, ולא במלאכות אחרות, כדוגמת מלאכת טוחן.

בשונה מהרא"ש, כתב בשו"ת אחיעזר (ג, ס) כתב להסביר את החולקים על המגן אברהם, וסוברים שגם בטוחן ברחיים של מים חייב חטאת:

דמה שאמרו בזורה ורוח מסייעתו מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא אמרו שזהו עצם המלאכה, היינו דכל שהוא מלאכת מחשבת, והמלאכה מתעביד באופן זה, חשוב מלאכת מחשבת. ועל כן, גם בנותן חטים ברחיים של מים, שזהו דרך הטחינה אף שבאפשרי לעשות ע"י טחינה ביד מכל מקום, זוהי מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולא דמי להא דשבת ק"כ בגרם כבוי שהוא בא במקרה. ובכי האי גוונא אמרינן לא תעשה כל מלאכה, דגרמא שרי, דבכי האי גוונא לא חשוב מלאכה. אבל באופן שהמלאכה היא תמיד ע"י גרמא זהו חשוב מלאכת מחשבת.

כלומר, כל פעם שהמלאכה נעשית בדרך הרגילה שלה, זה נחשב מלאכת מחשבת. לא רק במלאכת זורה, אלא בכל מלאכה שהיא. ולכן, כיוון שניתן לטחון חטים ברחיים של מים וזו דרכה של המלאכה, זה לא נחשב גרמא. אבל כיבוי באמצעות הנחת כלי חרס עם מים הוא לא דרכה של המלאכה, וכיוון שזה אינו מעשה של האדם ממש, יהיה פטור מדין גרמא.

דרך נוספת לתרץ, מופיעה בשו"ת זרע אמת (א, מד):

דהיכא דהיא גרמא דלא עביד מעשה בשעת המלאכה, רק עושה מעשה, ולאחר זמן, ע"י אותו מעשה גרם שתעשה המלאכה מאליה ע"י דבר אחר, כמו הכא בענין מחיצת הכלים מלאים מים, זהו גרמא המותרת אף לענין שבת... אבל כשעושה המלאכה עצמה ע"י פעולתו, אע"פ שנעשית המלאכה בסיוע דבר אחר, חייב.

הזרע אמת אומר שיש הבדל בין גרמא שהיא תוצאה מיידית של מעשה האדם, ובין גרמא שהיא תוצאה הבאה לאחר זמן, שהיא מותרת.

דרך רביעית, שגם אותה מזכיר האחיעזר, היא מה שכתב השלטי גבורים, שגרמא פטור רק בכיבוי, משום שאינו מתכוון לעיקר המלאכה, דהיינו לכיבוי הפחמים, ולכן זה לא נחשב 'נעשית מחשבתו'.

לשיטת האחיעזר, יש מקום לומר שכל פעם שמפעיל מכשיר עם שעון שבת, כדי שידלק בזמן הרצוי לו, הרי זה מלאכת מחשבת, ויהיה אסור. כך בפשטות יש להבין את דעתו של האגרות משה (יורה דעה ג מז, אות ד) שכתב שאם מזיזים שעון שבת כדי להקדים הדלקה של אור, יש בזה איסור דאורייתא, וכך הסביר לי אותה תלמידו, מו"ר הרב שבתי רפפורט שליט"א. אמנם, היה מקום לחלק, שאם מקדים הדלקה, אלא שבמקום להידלק מיד, הוא מפעיל שעון שבת שידליק את המכשיר בעוד כמה זמן, סוף סוף, אין זו מלאכת מחשבת. שהרי ברצונו היה המכשיר נדלק מיד.

אולם, כמה מהאחרונים (ציץ אליעזר א, כ פרק ה, אותיות יג – טו; יביע אומר ג אורח חיים יח; מנחת שלמה א, יג; שם תניינא כז, ועל פיו, בשש"כ פרק יג הערה קג) כתבו שבהקדמת הדלקה בשעון שבת יש איסור רק של גרמא. והרי זה כפי מה שכתבתי לחלק בין שעון שבת ובין ריחיים של מים, או משום שהם סוברים כדעת הזרע אמת.

אלא שהפוסקים הנ"ל באים לדון בגרמא בנדון דידן משתי זוויות: הראשונה, אשו משום חציו. במסכת בבא קמא (כב.) מובאת דעת רבי יוחנן, הסובר שהמדליק אש, הרי זה נחשב כאילו ירה חץ: "אשו משום חציו". בסופה של הסוגיה מבואר, שלדעתו, המדליק אש חייב בארבעה דברים ולא רק בנזק, כדין אדם המזיק. בנמוקי יוסף (י. מדפי הרי"ף) שאל, למאן דאמר אשו משום חציו, מדוע מותר להדליק נרות בערב שבת, הלא כל מה שהנרות שורפים בשבת, הוא חציו, ונמצא שמבעיר אש בשבת? תירוצו של הנמוקי יוסף הוא, שאם אשו משום חציו, זה נחשב שברגע שירה, כבר נעשתה כל המלאכה, וממילא, אף שהשריפה מתרחשת בשבת, זמן ה'חיוב' הוא לפני שבת, שאז כמובן אין איסור.

מדברי הנמוקי יוסף למדנו, שגם בשבת אומרים אשו משום חציו. ואם כן, יש לומר, שאם שמים מים במקום שלאחר זמן הם יגיעו אל הדליקה ויכבו אותה, יהיה בזה איסור של מכבה, ואין זה נחשב גרם כיבוי, כי אין כאן מעשה שנפסק, אלא הכל המשך של מעשה אחד שעשה האדם. והוא הדין, שאם אדם מפעיל שעון חשמלי, כך שלאחר זמן השעון יפעיל מתג אחר, ויפעיל את הפלטה, זה נחשב מעשה בידים, כמו שהאש נחשבת חציו של המדליק. ולכן כתב במנחת שלמה (חלק א סימן יג) שיש מקום לומר, שחיבור השעון לחשמל נחשב התחלה של מעשה ההדלקה, וכל המשך פעולת השעון, ובעתיד, פעולת הפלטה, היא פשוט חציו של חיבור השעון לחשמל, שאין זה גרמא, אלא מעשה ממש.

אלא שיש לציין, שאף שהנמוקי יוסף כתב שגם בשבת אומרים אשו משום חציו, הרי שהר"ן (חידושים לסנהדרין עז): כתב שדין אשו משום חציו הוא רק בנוזיקין, ולא לעניין חיוב מיתה, ובאבני נזר (ש"ת סימן שפח) כתב שלדעת הר"ן הוא הדין גם בשבת, שאין דין אשו משום חציו. וגם הגרש"ז (מנחת שלמה תניינא, כז) מסיק שאין חוששים לאשו משום חציו בשבת, עיין שם.

דיון נוסף שדנים בו הפוסקים ביחס להקדמת כיבוי בשעון שבת כגרמא, קשור לשיטת הרא"ש בגרמא. הגמרא במסכת ביצה (כב.) מביאה ברייתא: "הנתון שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו, חייב משום מכבה".

התוספות כותבים, שאם מדובר בנר כזה, שעל ידי שלוקחים קצת שמן, הנר יכבה מהר יותר, זה מותר ביום טוב, משום שזה רק גרם כיבוי. ולכן הם מחדשים, שנטילת חלק מהשמן מצמצמת באופן מיידי את הלהבה.

התוספות כותבים, שאם מדובר בנר שעווה, כמו שלנו, שברור שחיתוך החלק התחתון שלו לא משפיע על הגודל של האש, אין בעיה.

אבל הרא"ש (שם פרק ב סימן יז) כותב, שנטילת השמן מן הנר חמורה מסתם גרמא. כי הגרמא שנחלקו בה רבי יוסי וחכמים, היא במי שמניח כדי מים לפני האש, ואינו נוגע בדבר הדולק בעצמו. מה שאין כן בנר, הוא נוגע בשמן עצמו, שהוא חמור יותר.

הבית יוסף (או"ח תקיד) לומד מדברי הרא"ש, שגם בנר של שעווה, אם הוא כבר דולק, אסור לחתוך אותו כדי שידלק פחות.

יתר על כן, הבית יוסף מדייק מדברי הטור, שכתב שנר שדולק כבר, אי אפשר לשים סביבו חול בגובה מסויים, כך שכשהנר יימס ויגיע לגובה החול, הוא יכבה. נראה מדבריו, שבנר דולק אסור לגרום כיבוי גם על ידי חול, למרות שזה לא מעשה בגוף הנר עצמו. וכנראה, שלדעת הבית יוסף, אם זה בגוף הנר, אסור בכל מקרה, וגם אם זה לא בגוף הנר, אם זה לאחר שהנר כבר דולק, אסור.

אבל מרבית האחרונים האשכנזים חולקים על הבית יוסף, וסוברים שכיבוי על ידי חול מסביב, נחשב לגרמא, גם לדעת הרא"ש. כי זה לא נגיעה בעצם הנר עצמו, ולכן זה מותר לדעתם. על כל פנים, המחבר (תקיד ג) מחמיר כמו הרא"ש, והרמ"א כותב שנוהגים להקל כדעת התוספות. מדברי המשנ"ב (סק"כ וגם סק"ג) נראה שהוא נוטה לדעה האמצעית – כדעת הרא"ש, שאסור לקצר נר שעווה, אבל מותר לשים חול סביבו, ואין זה כנוגע בנר עצמו.

בנדון דידן, מדובר בחיבור שעון השבת לקיר בעודו מחובר לפלטה. אפשר לדון אם זה נחשב נוגע בעצמו, או ב'חול' הצמוד לנר. כך שלדעת השולחן ערוך זה בוודאי אסור מדאורייתא, ולדעת המשנ"ב, יש מקום לדון בזה. ואמנם, כשמדובר בהזזת מתגים של שעון שכבר דולק, דעת הרב עובדיה (יביע אומר שם אות ו) שזה אינו נחשב לגעת באור עצמו, אבל

כאן הלא מזיזים מקום למקום את הפלטה ואת החוט שלה, וכיצד לא יקרא הדבר שנוגע ב'נר'
עצמו?

אם כן, יש לדון להחמיר, שגם חיבור הפלטה לשעון השבת יחשב כמעשה ולא כגרמא
המותרת. ונראה, שעדיף שהגוי יחבר קודם את הפלטה לשעון השבת, ורק לאחר מכן יחבר
את שעון השבת לחשמל, וכך נמצא שבשעה שמחבר בחשמל, הרי הוא נוגע בשעון ולא ממש
בפלטה עצמה.

בנדון דידן לא באנו להתיר ליהודי לחבר את הפלטה לחשמל, אלא לגוי. כיוון שכל אמירה
לגוי היא איסור דרבנן, היות שנחלקו התוספות והרא"ש, וגם לדעת הרא"ש, יש מקום לומר
שאינן זה נחשב שנוגע ב'שמן' בעצמו, הרי זה ספק דרבנן.

ועל כן, במקום שיש אפשרות לחמם את האוכל אצל שכנים, יש מקום לחוש לשיטות
הסוברות שחיבור חשמל הוא איסור דאורייתא, ועוד יותר, לשיטת המחבר בדעת הרא"ש,
שחיבור כזה יחשב מעשה ולא גרמא. אבל כאשר אין אפשרות לחמם אצל השכנים, יש לסמוך
על השיטות המקילות, ולומר שמדובר באמירה לגוי באיסור דרבנן, שיש להתירה במקום
מצווה.

